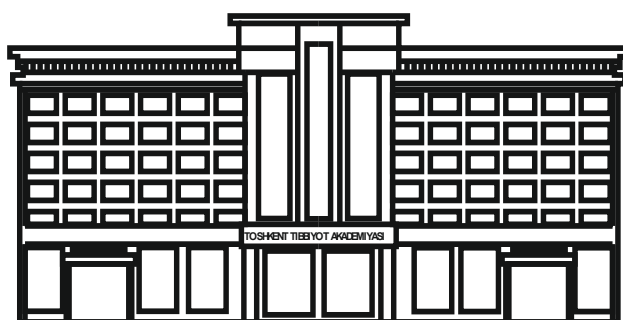

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ТИББИЁТ АКАДЕМИЯСИ

2022

2011 йилдан чиқа бошлаган

ТОШКЕНТ ТИББИЙОТ АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ТАШКЕНТСКОЙ МЕДИЦИНСКОЙ АКАДЕМИИ

**СБОРНИК ТЕЗИСОВ И ДОКЛАДОВ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
К 100-ЛЕТИЮ ТАШКЕНТСКОЙ МЕДИЦИНСКОЙ АКАДЕМИИ**

Тошкент

*Выпуск набран и сверстан на компьютерном
издательском комплексе
редакционно-издательского отдела
Ташкентской медицинской академии*

Начальник отдела: М. Н. Аслонов

Редактор русского текста : О.А. Козлова

Редактор узбекского текста: М.Г. Файзиева

Редактор английского текста: А.Х. Жураев

Компьютерная корректура: З.Т. Алюшева

Учредитель: Ташкентская медицинская академия

*Издание зарегистрировано в Ташкентском Городском
управлении печати и информации*

Регистрационное свидетельство 02-00128

*Журнал внесен в список, утвержденный приказом №
201/3 от 30 декабря 2013года*

реестром ВАК в раздел медицинских наук

Рукописи, оформленные в соответствии

с прилагаемыми правилами, просим направлять

по адресу: 100109, Ташкент, ул. Фароби, 2,

Главный учебный корпус ТМА,

4-й этаж, комната 444.

Контактный телефон: 214 90 64

e-mail: rio-tma@mail.ru

rio@tma.uz

Формат 60x84 1/8. Усл. печ. л. 9,75.

Гарнитура «Cambria».

Тираж 150.

Цена договорная.

*Отпечатано на ризографе
редакционно-издательского отдела ТМА.
100109, Ташкент, ул. Фароби, 2.*

Вестник ТМА 2022

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

проф. А.К. Шадманов

Заместитель главного редактора

проф. О.Р.Тешаев

Ответственный секретарь

проф. Ф.Х.Иноятова

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

акад. Аляви А.Л.

проф. Билалов Э.Н.

проф. Гадаев А.Г.

акад. Каримов Ш.И.

проф. Комилов Х.П.

акад. Курбанов Р.Д.

проф. Мавлянов И.Р.

акад. Назыров Ф.Г.

проф. Нажмутдинова Д.К.

проф. Саломова Ф.И.

акад. Соатов Т.С.

проф. Ходжибеков М.Х.

проф. Шайхова Г.И.

проф. Жае Вук Чои

Члены редакционноого совета

д.п.н. Абдуллаева Р.М. (Ташкент)

проф. Акилов Ф.О. (Ташкент)

проф. Аллаева М.Д. (Ташкент)

проф. Ахмедов Р.М. (Бухара)

проф. Гиясов З.А. (Ташкент)

проф. Ирискулов Б.У. (Ташкент)

проф. Каримов М.Ш. (Ташкент)

проф. Каюмов У.К. (Ташкент)

проф. Исраилов Р.И. (Ташкент)

проф. Охунов А.О. (Ташкент)

проф. Парпиева Н.Н. (Ташкент)

проф. Рахимбаева Г.С. (Ташкент) проф.

Ризамухамедова М.З. (Ташкент)

проф. Сабиров У.Ю. (Ташкент)

проф. Сабирова Р.А. (Ташкент)

проф. Халиков П.Х. (Ташкент)

проф. Хамраев А.А. (Ташкент)

проф. Холматова Б.Т. (Ташкент)

проф. Шагазатова Б.Х. (Ташкент)

Herald TMA 2022

EDITORIAL BOARD

Editor in chief

prof. A.K. Shadmanov

Deputy Chief Editor

prof. O.R.Teshaev

Responsible secretary

prof. F.Kh.Inoyatova

EDITORIAL TEAM

academician Alyavi A.L.

prof. Bilalov E.N.

prof. Gadaev A.G.

academician Karimov Sh.I.

prof. Komilov Kh. P.

academician Kurbanov R.D.

prof. Mavlyanov I.R.

academician Nazzyrov F.G.

prof. Najmutdinova D.K.

prof. Salomova F.I.

academician Soatov T.C.

prof. Khodjibekov M.X.

prof. Shaykhova G.I.

prof. Jae Wook Choi

EDITORIAL COUNCIL

DSc. Abdullaeva R.M.

prof. Akilov F.O. (Tashkent)

prof. Allaeva M.D. (Tashkent)

prof. Akhmedov R.M. (Bukhara)

prof. Giyasov Z.A. (Tashkent)

prof. Iriskulov B.U. (Tashkent)

prof. Karimov M.Sh. (Tashkent)

prof. Kayumov U.K. (Tashkent)

prof. Israilov R.I. (Tashkent)

prof. Okhunov A.A. (Tashkent)

prof. Parpieva N.N. (Tashkent)

prof. Rakhimbaeva G.S. (Tashkent)

prof. Rizamukhamedova M.Z. (Tashkent)

prof. Sabirov U.Y. (Tashkent)

prof. Sabirova R.A. (Tashkent)

prof. Khalikov P.Kh. (Tashkent)

prof. Khamraev A.A. (Tashkent)

prof. Kholmatova B.T. (Tashkent)

prof. Shagazatova B.X. (Tashkent)

*Journal edited and printed in the computer of Tashkent
Medical Academy editorial department*

Editorial board of Tashkent Medical Academy

Head of the department: M.N. Aslonov

Russian language editor: O.A. Kozlova

Uzbek language editor: M.G. Fayzieva

English language editor: A.X. Juraev

Corrector: Z.T. Alyusheva

Organizer: Tashkent Medical Academy

*Publication registered in editorial and information
department of Tashkent city*

Registered certificate 02-00128

*Journal approved and numbered under the order 201/3 from 30 of
December 2013 in Medical Sciences department OF SUPREME ATTESTATION*

COMMISSION

COMPLETED MANUSCRIPTS PLEASE SEND following address:

*2-Farobiy street, 4 floor room 444. Administration building of TMA.
Tashkent. 100109, Toshkent, ul. Farobi, 2, TMA bosh o'quv binosi, 4-qavat,
444-xona.*

Contact number: 71- 214 90 64

e-mail: rio-tma@mail.ru. rio@tma.uz

Format 60x84 1/8. Usl. printer. l. 9.75.

Listening means «Cambria».

Circulation 150.

Negotiable price

Printed in TMA editorial and publisher department risograph

2 Farobiy street, Tashkent, 100109.

COVID-19 ПАНДЕМИЯСИ ДАВРИДА ОНЛАЙН МАШҒУЛОТЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШ САМАРАДОРЛИГИ ВА НАТИЖАЛАРИ

Рахмонова Г.Э., Тешаев О.Р., Хамидова М.А.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ И РЕЗУЛЬТАТЫ ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИЯ ВО ВРЕМЯ ПАНДЕМИИ COVID-19

Рахмонова Г.Э., Тешаев О.Р., Хамидова М.А.

EFFICIENCY AND RESULTS OF ONLINE LEARNING DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Rakhmonova G.E., Tashaev O.R., Khamidova M.A.

Тошкент тиббиёт академияси

COVID-19 пандемияси жамиятга чуқур таъсир кўрсиб мактаб, коллеж ва университетларнинг вақтинча ёпилишига олиб келди. Талабалар ҳафталар баъзан ойлар давомида ноаниқлик ва саросимада уйда қолиб кетишди. Мактаб ўқувчилари учун эса синфлар ҳар куни, баъзан кунига бир неча соат давомида экран ортида кузатилиши керак эди. Таълим муассасаларида вазиятга мослашиш ва дарҳол чора тадбирларга ўтишдан бошқа йўл қолмаган эди. Масофавий таълимга тезкорлик билан ўтиш, баҳолаш жараёнларини қайта ташкил этиш, шунингдек, талабаларни масофадан туриб қўллаб-қувватлаш ушбу масалалар жуда қисқа вақт ичида ҳал қилишлари керак бўлган қутилмаган муаммолардан эди. COVID-19 инқирози таълим тизимларининг қийин трансформациясини келтириб чиқарди ва онлайн таълимнинг катта аҳамиятини таъкидлади.

Калит сўзлар: COVID-19, пандемия, масофавий таълим, таълим трансформацияси, онлайн баҳолаш, рақамли таълим, гибрид таълим.

Пандемия COVID-19 оказала глубокое влияние на общество, приведя к временному закрытию школ, колледжей и университетов. Студенты оставались дома неделями, а иногда и месяцами в неуверенности и замешательстве. Школьникам приходилось наблюдать за занятиями за ширмой каждый день, иногда по несколько часов в день. Образовательным учреждениям ничего не оставалось, как приспособиться к ситуации и принять незамедлительные меры. Быстрый переход на дистанционное обучение, реорганизация процессов оценивания, а также удаленная поддержка студентов были одними из неожиданных вызовов, которые пришлось решать в очень короткие сроки.

Кризис COVID-19 привел к сложной трансформации систем образования и подчеркнул важность онлайн-образования.

Ключевые слова: COVID-19, пандемия, дистанционное образование, трансформация образования, онлайн-оценка, цифровое образование, гибридное образование.

The COVID-19 pandemic has had a profound impact on society, leading to the temporary closure of schools, colleges and universities. Students stayed at home for weeks, and sometimes months, in uncertainty and confusion. Schoolchildren had to watch classes behind a screen every day, sometimes for several hours a day. Educational institutions had no choice but to adapt to the situation and take immediate action. The rapid transition to distance learning, the reorganization of assessment processes, as well as remote support for students were some of the unexpected challenges that had to be addressed in a very short time.

The COVID-19 crisis has brought about a complex transformation of education systems and highlighted the importance of online education.

Key words: COVID-19, pandemic, distance education, educational transformation, online assessment, digital education, hybrid education.

С COVID-19 пандемияси жамиятга чуқур таъсир кўрсатиб мактаб, коллеж ва университетларнинг вақтинча ёпилишига олиб келди. Талабалар ҳафталар баъзан ойлар давомида ноаниқлик ва саросимада уйда қолиб кетишди. Мактаб ўқувчилари учун эса синфлар ҳар куни, баъзан кунига бир неча соат давомида экран ортида кузатилиши керак эди. Таълим муассасаларида вазиятга мослашиш ва дарҳол чора тадбирларга ўтишдан бошқа йўл қолмаган эди [5]. Масофавий таълимга тезкорлик билан ўтиш, баҳолаш жараёнларини қайта ташкил этиш, шунингдек, талабаларни масофадан туриб қўллаб-қувватлаш ушбу масалалар жуда қисқа вақт ичида ҳал қилишлари керак бўлган қутилмаган муаммолардан эди [7,10,11].

Европадаги талабаларнинг айрим қисмлари муносиб интернетга уланиш имконига эга эмас эди, бу эса онлайн таълим олишнинг муаммоларига са-

баб бўлди. Дарҳақиқат, интернет алоқасининг яхши эмаслиги дунё талабалари орасида дарсларни нормал кузатиш қобилиятига ҳам, уларнинг баҳоларига ҳам таъсир қилди [6].

Ковид пандемияси университетлардан ташқарида ўтказиладиган амалиётлар учун бутун дунё бўйлаб таълим тизимларида катта ўзгаришларга олиб келди. Ўқитиш рақамли платформаларда масофадан туриб олиб борилди. Европа Университетлар Ассоциацияси маълумотларига кўра, пандемия даврида университетларнинг 95 фоизи масофавий таълимга оʻтган [11]. Ажабланган ўқитувчилар ва талабалар ўзларининг таълим муҳитини ўзгартиришлари ва мослашишлари керак бўлди. Кўпчилик вазият бир неча ҳафта давом этишига ишонишган, кейин ҳаммаси нормал ҳолатга қайтади. Шундай қилиб, ўқитувчилар ва талабаларга тақдим этилган

ечимлар ҳақиқий онлайн таълим воситаларидан кўра кўпроқ «фавқулдда масофавий ечим» эди [9].

ЮНЕСКО маълумотларига кўра, пандемия бошланишидан олдин дунё миқёсидаги мамлакатларнинг атиги 20 фоизи онлайн ўқитиш мосламалари ва дастурлари билан жиҳозланган. Шубҳасиз, мактаб тизимлари рақамли тайёрланмаган, бу Европа бошья мамлакатларнинг рақамли таълимнинг умумий заифлигини очиб берди. Аслида, суровномалар томонидан эълон қилинган маълумотлар шуни кўрсатдики, респондентларнинг атиги 6 фоизи ўз таълим тизимини пандемияга тайёр деб баҳолаган [10].

Европа миқёсидаги ўрганилган суровномалар асосида аниқландики бундай чақириқларга жавоб ҳар бир мамлакатда турлича эди. Жумладан, Руминияда 2020-2021 йиллар оралиғида мактаблар ўртача 32 ҳафтага ёпилган, аммо 10 нафар ўқувчидан атиги 6 нафарига онлайн таълим берилган. Буюк Британияда ҳар бешинчи талаба онлайн таълимга кира олмади. Университетлар ва ўрта мактаблар тезроқ мослашишга муваффақ бўлишса ҳам, бу этарли натижа эмас эди [3].

Баъзи мамлакатлар, масалан, Швеция, бу муаммони ҳал қилиш учун кўпроқ тайёр эди. Ҳукумат пандемиядан олдин масофавий ва гибрид таълим шакллари ишлаб чиққан эди. Шу сабабли, кўплаб талабалар онлайн таълим платформалари билан аллақачон таниш эдилар, аммо масофавий таълим билан камроқ шуғулланишган эди.

COVID-19 пандемияси даврида онлайн таълим воситаларини мослаштириш жараёни. Зоом ёки Microsoft Teams каби видеоконференция платформалари мисли кўрилмаган экспоненсиал ўсишни бошдан кечирди: 2020-йилнинг март ва июн ойлари орасида фойдаланувчи жамоалар сони 894 фоизга ўсди. «Статиста» томонидан ўтказилган суровномалар шуни кўрсатдики, талабалар томонидан энг кўп фойдаланилган платформалар Classroom ва Зоом рақамли платформалари бўлиб чиқди.

Буюк Британияда You Gov томонидан 2021-йил феврал ойида ўтказилган тадқиқот шуни кўрсатдики, жонли видео дарслар ўқитишда 74% гача асосий восита бўлди, кейин эса 69% ҳолатларда веб-сайт ҳаволаларидан фойдаланилган [1].

Швецияда 2020-йилда чоп этилган тадқиқотда ўқитувчилар қайси рақамли платформалардан кўпроқ фойдаланаётгани кўриб чиқилди. Аниқланишича, Зоом, Google Met ва Teams каби видеоконференция алоқа платформалари ўқитувчиларнинг онлайн дарс бериши учун асосий воситалари бўлиб хизмат қилди. Олийгоҳ ўқитувчилари шунингдек, You tube -да жойлаштирилган олдиндан ёзиб олинган семинарлардан тез-тез фойдаланганлар. Талабалар билан мулоқот қилиш учун гуруҳ ишлари ва қайдлар алмашиш, Teams ва Google Classroom программаларидан фойдаланиш энг машҳур бўлди [3,4].

COVID-19 пандемияси даврида профессор – ўқитувчилар олдинги сафда бўлишган. Ўқитувчиларга ўқитиш одатларининг кескин ўзгариши ҳам чуқур таъсир кўрсатди.

Буюк Британияда Ирландия Миллий Рақамли Тажриба Сўрови шуни кўрсатдики, академикларнинг 70 фоизи инқироздан олдин онлайн ўқитишда мутлақо тажрибасиз бўлганлар. Гарчи You Gov маълумотларига кўра, ўқитувчиларнинг 87 фоизи ўз муассасаларидан ёрдам олганини айтишган.

Нисбатан тайёр бўлмаган таълим тизимларига қарамай, баъзи Европа мамлакатлари онлайн ўқитишда кўпроқ тажрибага эга бўлганлар. Ушбу мамлакатлар, Эстония, Финляндия, Исландия, Латвия, Литва, Швеция ва Норвегия ўзларининг рақамли таълим воситаларини йиғишга ва бошқа мамлакатлар билан илғор тажрибаларни алмашишга қарор тезроқ қарор чоралар кўришган.

Пандемияда онлайн дарс ўтиш кўплаб ўқитувчилар вазиятида уларни ўқитиш усулларида янада ижодий ва инновацион бўлишга ундаганини эътироф этишди [2].

COVID-19 пандемияси даврида онлайн таълим воситаларини мослаштириш жараёнидаги қийинчиликлар

Бир ярим йиллик масофавий таълимдан сўнг онлайн таълимнинг афзалликлари ва камчиликлари ҳақида хулоса чиқариш мумкин эди [8].

Университетлар томонидан ўтказилган суровномаларда 18 ёшдан 25 ёшгача бўлган талабалар учун ўтказилган тадқиқот шуни кўрсатдики, респондентларнинг 41,1 фоизи 1 соатдан кўпроқ вақт давомида концентрациясини ушлаб туrolмаслигини эълон қилган, 28,1 фоизи эса 2 соатдан кўпроқ вақт давомида диққатни жамлаш қийин деб ҳисоблаган. Аслида эътибор онлайн дарсларда айниқса, ўқитувчи ва талабалар ўртасидаги инсоний ўзаро муносабатларнинг етишмаслиги туфайли қийинроқ кўринди. Дарҳақиқат респондентларнинг 74,5 фоизи бошқа талабалар билан шахсий машғулотларга қараганда камроқ мулоқот қилишларини тасдиқладилар [6,7].

Талабалар, шунингдек, онлайн режимда гуруҳ ишларида қатнашиш қийинлигини ҳис қилишди. Ажабланарлиси шундаки, уларнинг 57 фоизи ҳақиқий ҳаётда учрашиш ва муҳокама қилишнинг иложи йўқлиги сабабли гуруҳ ишларига аралашишни истамасликларини тасдиқладилар. Ижтимоий алоқанинг етишмаслиги ҳақиқий ёлғизлик туйғусини келтириб чиқарган: талабаларнинг 62% онлайн таълимга рози бўлганлар ва бу ижтимоий ўзаро таъсирларни кескин қисқартирган [7].

Ўқитувчиларнинг тез мослашишига қарамай, талабаларнинг 68,7 фоизи репетиторлари билан ўзаро муносабатларнинг камайганини қайд этишди.

Бироқ пандемия даврида кескин вазиятни ҳисобга олган ҳолда

Пандемия даврида онлайн имтиҳонларни ташкил этиш. Онлайн имтиҳонлар масофавий таълимнинг яна бир муҳим муаммосидир. Ўқитувчилар ўз ўқувчиларини имтиҳондан ўтказишнинг янги усуллари излашлари керак эди, талабалар ўз эслатмаларидан фойдаланишларини ҳисобга олиб, адолатни таъминлаш ва алдашдан қочишлари керак эди. Натижада, масофавий имтиҳонларда фактик маълумотларни эслаб қолишдан кўра кўпроқ

фикр юритиш, таҳлил қилиш ва баҳслашишга эътибор қаратилда. Бироқ, онлайн имтиҳонлар ҳар бир талабага ёқмайди. Баъзилар қалам ва қоғоздан кўра жавобларини ёзишни қийинроқ деб билишди. Бу, шунингдек, заиф интернет алоқаси ёки яхши компьютернинг этишмаслиги билан боғлиқ бўлган бўлиши ҳам мумкин. Дарҳақиқат, Европа коллежи тадқиқотига кўра 2020 йил март ойида Страсбург университети 160 талабани аниқлади, уларда материаллар этишмаслиги (компьютер, интернет алоқаси) ўқишни давом эттириш ва имтиҳон топшириш қобилиятини хавф остига қўйди. Қолаверса, ҳамма талабаларнинг ўқиш ва имтиҳон топширишлари учун тинч хоналари мавжуд эмаслиги аниқланди. Европа Парламенти томонидан ўтказилган сўров натижаларига кўра: Одамларнинг 15,5 фоизи гавжум уйларда яшайдилар [12].

Европа Комиссияси 2021-2027 йилларга мўлжалланган рақамли таълим бўйича янги ҳаракат режасини ишга туширган. Ушбу режа орқали Комиссиянинг мақсади COVID-19 инқирозидан сабоқ олиш ва таълим тизимларини рақамли даврга мослаштириш булди. Ursula V.L. режанинг мақсадини «таълим ва ўқитиш тизимларининг сифати ва инклюзивлигини ошириш ҳамда рақамли ўтиш даврида барча учун рақамли кўникмалар билан таъминлаш» мақсадини билдирди [12].

COVID-19 инқирози таълим тизимларининг қийин трансформациясини келтириб чиқарди ва онлайн таълимнинг катта аҳамиятини таъкидлади.

Шундай қилиб, COVID-19 пандемияси даврида дарсларни онлайн олиб бориш ва дарсларни онлайн ташкил этиш, талабалар ва профессор ўқитувчилар орасида рақамли таълимни аҳамиятини оширди. Пандемиядан кейинги даврда эса талабалар онлайн ўз устида ишлаш мумкинлиги ва кўплаб қўшимча дарсларни интернет тармоғи орқали ўзлаштириш билан вақт унумдорлигига эришиш, сифатли билим

ва кўникмаларни ўзлаштиришларини мумкинлиги билан ўз самарасини берди.

Адабиётлар

1. Alleyne D., McLean Sh. et al. The case for financing: Caribbean resilience building in the face of the COVID-19 pandemic, (LC/TS.2020/161, LC/CAR/TS.2020/7), 2020.
2. Bleeker A., Crowder R. Selected online learning experiences in the Caribbean during COVID-19, (LC/TS.2021/212, LC/CAR/TS.2021/7), 2022.
3. Burges, S. and Sievertsen, H.H. (2020), Schools, Skills, and Learning: The Impact of COVID-19 on Education, CEPR Policy Portal, Published: 01 April 2020.
4. CNN Business. Coronavirus lockdown could give online education a lasting boost in India. (<https://edition.cnn.com/2020/04/08/tech/online-education-india-coronavirus-spc/index.html>) retrieved as on April 30, 2020.
5. Hui, D.S., Azhar, E.I. et al "The continuing 2019-nCoV epidemic threat of novel coronaviruses to global health – the novel coronavirus outbreak in Wuhan, China", International Journal of Infectious Diseases, Vol. 91 January 14, 2021. pp. 264-6.
6. Ilmiyah, S., Setiawan, A. "Students' worksheet for distance learning based on scientific literacy in the topic coronavirus disease 2019 (COVID-19)". doi: 10.31237/osf.io/fpg4j.
7. Lewis, N. "Coronavirus lockdown could give online education a lasting boost in India", Published: April 08, 2020.
8. Li C., Lalani, F. "The COVID-19 pandemic has changed education forever", This is how. World Economic Forum published: April 29, 2020.
9. Parker M., Alfaro P. Education during the COVID-19 pandemic: access, inclusion and psychosocial support, (LC/TS.2021/211, LC/CAR/TS.2021/6), 2022.
10. UNESCO. COVID-19 Educational Disruption and Response. (<https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>) retrieved as on May 03, 2020.
11. UNESCO. UNESCO's support: Educational response to COVID-19. (www.en.unesco.org/covid19/education) retrieved as on May 03, 2020.
12. World Bank. Remote Learning, EdTech and COVID-19. (<https://www.worldbank.org/en/topic/edutech/brief/edtech-covid-19>) retrieved as on April 30, 2020.

